

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ВПЛИВ МОЛОДІЖНОЇ СУБКУЛЬТУРИ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ТА ЇЇ СОЦІАЛІЗАЦІЮ	10
1.1. Сутність субкультури як соціально-психологічного простору розвитку особистості та причини її виникнення	10
1.2. Особливості молодіжної субкультури та неформальних молодіжних об'єднань	24
1.3. Соціальні чинники входження молоді у субкультуральний простір	51
1.4. Вплив молодіжної субкультури на розвиток тінейджерів	62
1.5. Класифікація молодіжних субкультуральних течій та неформальних об'єднань	73
РОЗДІЛ 2. ПСИХОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ НОСІЯ СУБКУЛЬТУРАЛЬНИХ ОЗНАК	82
2.1. Вікові особливості розвитку психіки як предиктори формування підліткової субкультури	82
2.2. Диспозиційні чинники входження підлітків у неформальні об'єднання	91
2.3. Психологічний профіль носія субкультуральних ознак.	99
2.4. Деприваційний контекст молодіжного субкультурального простору	109
РОЗДІЛ 3. ДЕСТРУКТИВНО-АГРЕСИВНІ ПРОЯВИ ОСОБИСТОСТІ В СУБКУЛЬТУРАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ	123
3.1. Психологічна характеристика молодіжних субкультур асоціального та антисоціального спрямування	123
3.2. Системна деперсоналізація особистості у молодіжній субкультурі	152

3.3. Форми та прояви деструктивних форм поведінки адептів молодіжної субкультури	159
3.4. Причини та особливості агресивної поведінки підлітків .	166
3.5. Явище групової агресії як прояв деструктивних субкультуральних тенденцій	188
3.6. Емоційні розлади при включенні в субкультуральний простір	194
РОЗДІЛ 4. КОРЕКЦІЯ І РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ У ПРОЦЕСІ ДЕСУБКУЛЬТУРАЛІЗАЦІЇ	198
4.1. Загальні підходи ресоціалізації осіб з деструктивно- агресивними формами поведінки	198
4.2. Ефективні методи ресоціалізації осіб у процесі десубкультуралізації	203
ВИСНОВКИ	213
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	215
ДОДАТКИ	244

*Молодість була б ідеальним станом,
якби наставала трішки пізніше.*

Герберт Асквіт

ВСТУП

У сучасних умовах трансформації суспільних та економічних відносин особливої уваги набувають проблеми, пов'язані з життєдіяльністю та утвердженням молодого покоління. Висока динаміка соціальних, економічних, політичних змін суспільства зумовлює необхідність соціально-психологічного аналізу агресивної поведінки молоді в неформальних об'єднаннях. Для сучасного українського суспільства характерний стан аномії, посилення соціально-економічних, політичних, культурних відмінностей між окремими соціальними групами і верствами, що особливо чітко проявляється в характері статусно-рольових настанов, ідейно-ціннісних орієнтацій і життєвих стилів молодого покоління. При цьому прагнення молоді до об'єднання в рамках неформальних структурних утворень та інституцій, з одного боку, є наслідком прояву нових соціально-демографічних особливостей юнаків та дівчат, а з іншого – пошуком альтернативних форм і шляхів інтеграції, більш адекватним розумінням механізмів включення в життя глобалізованого соціуму.

За умов соціальної кризи найбільше піддаються впливам та знеціненню ідеалів представники молодого покоління, оскільки у них ще не сформована система цінностей, а світогляд настільки мінливий, що зміна настроїв може призвести до руйнування морального та психологічного клімату нації. Зростання агресивних тенденцій у молодіжному середовищі відображає одну з найгостріших соціальних проблем нашого суспільства, де за останні роки різко зросла молодіжна злочинність, особливо злочинність підлітків. При цьому турбує факт збільшення числа злочинів проти особи, що пов'язані із тяжкими тілесними ушкодженнями. Почастішали випадки групових бійок підлітків, що носять запеклий характер. У сучасному українському суспільстві такі поведінкові

механізми, як агресивність, жорстокість молоді в неформальних молодіжних об'єднаннях, набувають стійкого характеру і свідчать про тенденцію до поширення.

Одна з основних проблем молоді – проблема спілкування з однолітками, оскільки референтна соціальна група, у якій перебуває людина, багато в чому визначає поведінку, діяльність, а в подальшому впливає на розвиток особистісних якостей і соціальних настанов індивіда. Для молоді важливо зайняти значуще місце серед однолітків, бути визнаним у групі або бути лідером у своєму колективі. Але не кожен здатен здобути соціальне визнання у соціумі. Нерідко це пов'язано з хибною оцінкою соціально-психологічних особливостей та розуміння соціальної ролі в суспільстві, тому молодь не може знайти адекватну соціальну групу і, як наслідок, знаходить вирішення проблеми в альтернативних соціальних інститутах – молодіжних субкультурах.

У світі існує велика кількість молодіжних субкультур. Відображаючи внутрішній світ молодої людини, вони виступають своєрідним способом її самореалізації, шляхом задоволення потреби у самовираженні. Молодіжні субкультури, як соціально-психологічні явища, здатні виконати як позитивні, так і негативні функції щодо суспільства загалом та становленні і розвитку особистості. Стихійність життєдіяльності неформальних груп, некерованість спілкування молодих людей може призвести до переродження об'єднання в асоціальні форми, що матиме тяжкі наслідки. Увага соціологів і психологів до проблеми молодіжних субкультур та їх впливу на розвиток особистості інтенсифікувалася з середини 80-х років. Саме у цей період завдяки послабленню загального ідеологічного тиску, поступовому руйнуванню старих організаційних форм молодь отримала можливість більш вільно заявляти про свої уподобання, обирати форми особистісного самовияву. Як зазначає С. І. Самигін, з цього часу виникли і різні точки зору щодо сприйняття неформальних молодіжних рухів [212].

Традиційно у вивченні молодіжних субкультур та неформальних об'єднань виокремлюють три основні підходи: розгляд феномену

молодіжної субкультури через призму кризи існуючих моделей соціалізації особистості (Л. П. Буєва, І. І. Карпец, І. С. Кон, Т. В. Кравченко, Н. Ф. Кузнецова, Ф. С. Махов, Ю. М. Мельник, В. П. Новицька, О. С. Становихіна, Б. Д. Паригін); пояснення неформальних молодіжних рухів як способів протидії підлітків і юнаків існуючій бюрократичній системі (М. А. Алемаскін, Ю. В. Гербеєв, Л. М. Зюбін, А. В. Мудрик, Л. І. Новикова); третій підхід акцентує увагу на психолого-педагогічних особливостях учасників молодіжних об'єднань (Л. С. Алексєєва, О. Балдинюк, І. П. Башкатов, С. А. Белічева, В. Г. Бочарова, В. Г. Дєєв, А. М. Яковлев та ін.) [208].

За нашим розумінням, саме третя лінія досліджень найбільш чітко пов'язана із завданнями педагогічної психології та психології розвитку.

В Україні лише 2-3 % молоді перебувають в офіційно зареєстрованих молодіжних організаціях і понад 26 % – у неформальних угрупованнях. На сучасному етапі, коли загострюються не лише загальносоціальні, але й специфічні молодіжні проблеми, відбувається зміна традиційних моделей соціалізації, актуалізується пошук нових ефективних способів соціалізуючого й адаптаційного впливу.

Проблема впливу молодіжних субкультур на формування агресивної поведінки стала предметом досліджень багатьох сучасних вітчизняних та зарубіжних психологів, а також спеціалістів у галузі педагогіки, правознавства, криміналістики, соціології, культурології. Як зазначається в аналітичному документі Національного інституту стратегічних досліджень, молодь є не лише стратегічним ресурсом суспільного розвитку, одним із визначальних чинників громадсько-політичного та соціально-економічного життя України, а й однією з найбільш вразливих і незахищених верст населення [150]. Руйнування сімейних цінностей, низька заробітна плата батьків, розшарування населення, підвищення агресивності та насилля у суспільстві – все це негативно позначається на формуванні свідомості підлітків та юнацтва. Попри демографічну

значущість, стратегічну роль у подальшому соціально-економічному розвитку країни, її соціальна та громадсько-політична активність характеризується суперечливими тенденціями.

Дослідження різних аспектів асоціальної поведінки підлітків і юнацтва привертає увагу багатьох дослідників. На сьогодні теоретико-методологічна база щодо цієї проблеми представлена різноманітними дослідженнями:

– виникнення агресії під впливом субкультур (О. Бандура, А. Басс, З. Берковіц, Дж. Браун, Б. Грушин, Р. Гурова, Л. Жиліна, П. Кауфман, К. Лоренц, М. Мюррей, К. Річард, Р. Уолтер, З. Фройд, Н. Фролова, Е. Фромм, М. Шакуров та ін.);

– становлення та діяльність підліткових субкультур (Д. Аусубель, О. Бабосов, А. Бистрицький, В. Бобахо, М. Боришевський, Ю. Давидов, Л. Жуховицький, С. Косарецька, С. Левіков, В. Левічева, К. Мангейм, Л. Павлішевська, І. Роднянська, М. Розін, С. Сергеев, З. Сикевич, М. Титма, М. Топалов, С. Фріт, Т. Щепанська);

– вплив субкультури на формування особистості в підлітковому віці (В. Абраменкова, Ю. Бусел, Г. Гикава, Т. Гіштимулт, С. Небот, А. Мудрик, Т. Селецька, Т. Сливінська, С. Чернета, М. Шимановський, О. Шульдик, В. Щорс);

– вплив субкультур на формування девіацій у підлітків (Ю. Александров, Ю. Антонян, І. Башкатов, В. Васильєв, Д. Корецький, Д. Лі, В. Пирожков, Ж. Россі, О. Старков, В. Чалідзе);

– проблема формування агресії та механізмів агресивної поведінки у підлітків (К. Андерсен, А. Адлер, С. Беван, Р. Берон, Р. Берден, Ж. Вілсон, Дж. Долард, К. Конкейнен, К. Лоренц, К. Левін, Т. Ліпскомб, А. М. Самойлов, Є. Маккобі, Д. Річардсон, П. Сімонов, Л. Семенюк, С. Тейлор, І. Фурманов);

– місце молоді у кримінальних субкультурах (І. П. Башкатов, А. В. Петрянін, М. Ф. Мусаелян).

Водночас у науковому світі визнається, що психологічних досліджень, присвячених аналізу деструктивного впливу субкультури на особистість, недостатньо. Як зазначає М. М. Гогуєва, більшість досліджень підліткових рухів було